

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА СПРОВЕДЕНИХ У РЕДОВНИМ СРЕДЊИМ ШКОЛАМА И РЕСУРСНИМ ЦЕНТРИМА У СРБИЈИ

у оквиру пројекта удружења Бази Мили
„Улагањем у образовање данас - осигурајмо
боље сутра, за све“

мр Данијела Вуковић, истраживач

ОКТОБАР 2024.

Пројекат **Улагањем у образовање данас - осигурајмо боље сутра, за све**, реализује се ради остваривања права младих са сметњама у развоју и инвалидитетом, у Србији, на квалитетно образовање уз додатну подршку – педагошког асистента за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом, у редовној средњој школи. Ово право још увек није реализовано ни у једној школи у Србији.

Право на квалитетно образовање, регулисано је Уставом Републике Србије¹, кроз загарантовану могућност сваком грађанину да оствари људска и дечја права у свим областима. Србија је ратификовала низ међународних УН и ЕУ конвенција и докумената и тиме се обавезала да целокупан законодавни систем, усклади са међународно потписаним правним документима.

Ослањајући се на ову обавезу, године 2009. донет је Закон о основама система образовања и васпитања², којим су деца/ученици са сметњама у развоју и инвалидитетом стекла право да упишу редовну основну и средњу школу. Године 2010. Закон о основама система образовања и васпитања је ступио на снагу и редовна школа је постала дужна да упише ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом. Инклузивно образовање је ушло у праксу. Иако су правним актима прописани услови за једнакост у образовању свих, у пракси се крши „УН Конвенција о правима детета“³, јер млади са сметњама у развоју и инвалидитетом, у Србији, не добијају пуну, одговарајућу, адекватну подршку у систему редовног образовања.

Унапређујући могућност подршке деци и ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом, у децембру 2019. године, донет је „Правилник о педагошком асистенту и андрагошком асистенту“⁴. Имајући у виду да је до тада већ постојао и уведен у праксу, педагошки асистент за децу и ученике ромске националности којима је потребна додатна образовна подршка (у даљем тексту: ДОП) у редовном образовању, у овом правилнику је поред описа послова за ове педагошке асистенте, наведен опис послова за педагошког асистента за децу и ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом и за андрагошког асистента. Увођење педагошког асистента за децу и ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом, прати и доношење „Правилника о критеријумима и стандардима за финансирање установе која обавља делатност средњег образовања и васпитања“⁵ (у даљем тексту: Правилник), члан 14б. У пракси, суочавамо се са подацима Министарства просвете⁶ да су од 1273 основне у 231 основној школи, од 510 средњих у 9 средњих школа, ангажовани педагошки асистенти за ученике ромске националности којима је потребна додатна подршка, док ни у једној основној и средњој школи нема ангажованог педагошког асистента за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом. Овај податак показује да системски није решена подршка предвиђена правном регулативом од 2019. године, по којој су прописани ближи услови које би редовна средња школа требало да испуни за ангажовање педагошког асистента за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом, да би ученици у тој школи и просветни кадар, остварили право на додатну образовну подршку. Ни једна школа у Србији, ни основна, ни средња, није могла до сада, да испуни ове услове за добијање педагошког асистента за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом. Ни једна школа нема педагошког асистента за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом.

¹ Сл. гласник РС, бр. 98/2006 и 115/2021

² Сл. гласник РС, бр. 72/2015, 84/2015, 73/2016, 45/2018, 106/2020, 115/2020, 93/2022 и 71/2023

³ Усвојена на Генералној скупштини УН, 20. новембра 1989. године; Закон о ратификацији конвенције уједињених нација о правима детета („Сл. Лист СФРЈ - Међународни уговори“, бр. 15/90 и „Сл. лист СРЈ - Међународни уговори“, бр. 4/96 и 2/97)

⁴ Службени гласник РС, број 87 од 12. децембра 2019.

⁵ Сл. гласник РС, бр. 72/2015, 84/2015, 73/2016, 45/2018, 106/2020, 115/2020, 93/2022 и 71/2023

⁶ Допис Министарства просвете Бр 07-00-00546/2024-1 од 15.07.2024. године, Информација од јавног значаја

Циљ пројекта, који се реализује у 2024/25. години, је унапређење квалитета живота младих са сметњама у развоју и инвалидитетом и допринос примени и остваривању права на педагошког асистента за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом у редовним средњим школама у Србији, кроз унапређење постојеће регулативе у систему образовања, а ради остваривања права на образовање без дискриминације, на основу једнаких могућности. Остваривање циља у овом пројекту, реализује се кроз заговарање измене Правилника, у члану 146, који прописује високе критеријуме за ангажовање педагошког асистента за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом.:

Педагошки асистенти

Члан 146

Школа може остварити право на ангажовање педагошких асистента, и то:

1) педагошког асистента за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом:

(1) уколико није била у могућности да оствари додатну подршку од стране школе за образовање ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом, у складу са законом којим се уређују основе система образовања и васпитања, односно Правилнику о критеријумима и стандардима пружања додатне подршке у образовању деце, ученика и одраслих са сметњама у развоју и инвалидитетом у васпитној групи, односно другој школи и породици ("Службени гласник РС", број 70/18), и

(2) уколико нема ангажованог дефектолога на пословима стручног сарадника или наставника, у складу са овим/одговарајућим правилником.

Школа може остварити право на ангажовање педагошког асистента за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом када има најмање 10 ученика којима је потребна додатна подршка у образовању, на основу мишљења Интерресорне комисије и препоруке Тима за инклузивно образовање на нивоу установе.

Педагошки асистент који пружа подршку ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом остварује пуну норму у раду са 20 ученика који стичу образовање у складу са ИОП-ом 2;

...

Норма педагошких асистената из става 1. тач. 1) и 2) овог члана процентуално се смањује и повећава у односу на број ученика за који су ангажовани по начелу сразмерности.

Закон о основама система образовања и васпитања, предвиђа чланом 136, став 3 и 4, да:

.... Педагошки асистент пружа помоћ и додатну подршку групи деце и ученика у установи, у складу са њиховим потребама и помоћ запосленима у циљу унапређивања њиховог рада. Педагошки асистент у свом раду остварује сарадњу са родитељима, односно другим законским заступницима, органима јединице локалне самоуправе, надлежним установама, организацијама и удружењима...

У оквиру пројекта, спроведена су 2 истраживања да би се прикупили релевантни подаци за заговарање измене Правилника и израду Предлога измене истог. Паралелно, спроведено је истраживање у 11 редовних средњих школа⁷ и у 12 од 13, ресурсних центара⁸ (школе за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом, које су добиле статус пружаоца подршке редовним школама), у Србији.

По критеријуму добровољности и анонимности, упитник за редовне средње школе: „Додатна образовна подршка у школи - потреба за педагошким асистентом за ученике са сметњама и инвалидитетом“, попунило је 60 испитаника .

Упитник за ресурсне центре: „Пружање додатне подршке редовним средњим школама“, попунило је 5 директора и 7 заменика-стручних сарадника у школи, који располажу подацима о опремљености и могућности пружања подршке ресурсног центра, редовним средњим школама.

Према подацима Министарства просвете , у Србији има 510 средњих школа чији је оснивач Република Србија које би требало да добијају подршку из 13 (2,54% на 510 средњих школа) ресурсних центара-школа. Средњошколско образовање није обавезно, иако се након обавезног основног, већина ученика уписује у изабрану средњу школу.

Према подацима Републичког завода за статистику , „...са почетка школске 2023/24. године, у Републици Србији средњошколско образовање похађало је укупно 226 979 ученика, 225 423 у редовним школама, 1556 у специјалним. Скоро 98% ученика наставу похађа у државним средњим школама а привате школе похађа нешто више од 2% ученика. На крају школске 2022/23. године у Републици Србији наставу је похађало укупно 234 204 ученика. Редовну средњу школу завршило је 59 128 ученика... „. Података о броју уписаних ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом, у редовне средње школе нема, као ни података колико се ученика образује по индивидуално образовном плану (ИОП), нити колико је њих завршило средње образовање. Изостанком ових података, не стиче се слика о квалитету пружене додатне образовне подршке (ДОП), нити о оспособљености ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом за даље школовање или запошљавање.

⁷ 1. Средња школа Кнез Александар Карађорђевић, Крагујевац

2. Средња техничка ПТТ школа, Београд

3. Пољопривредна школа са домом ученика, Бачка Топола

4. Средња школа 17. септембар, Лајковац

5. Пољопривредна школа, ПКБ Београд

6. Економска школа, Крагујевац

7. Хиљаду триста каплара, Љиг

8. Средња стручна школа Краљ Петар Први, Топола

9. Пољопривредна школа са домом ученика, Ваљево

10. Техничка школа Владичин Хан

11. Фармацеутско-физиотерапеутска школа, Београд

⁸ 1. 6. октобар, Кикинда

2. Бранко Пешић, Земун

3. Миодраг В. Матић, Ужице

4. Вукашин Марковић, Крагујевац

5. Школа за ученике оштећеног вида Вељко Рамадановић, Земун

6. Специјална школа са домом ученика Бубањ, Ниш

7. Милан Петровић, Нови Сад

8. Школа за основно и средње образовање са домом Вук Караџић, Сомбор

9. Основна школа Радивој Поповић, Земун

10. Др Светомир Бојанин, Суботица

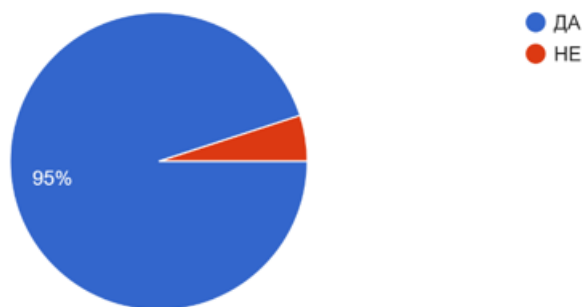
11. Школа за основно и средње образовање Косовски божур, Косовска Митровица

12. Мара Мандић, Панчево

Подаци из истраживања у редовним средњим школама, показују да 57 (95%) испитаника има искуство рада са учеником са сметњама у развоју и инвалидитетом, што је показатељ квалификованости за учешће у истраживању.

Графикон 1: искуство рада са учеником са сметњама у развоју и инвалидитетом у средњем образовању

Да ли сте у својој пракси имали или имате, искуство рада са учеником са сметњама у развоју или инвалидитетом?
60 одговора

Овај податак указује и на чињеницу да се у редовне средње школе уписује већина ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом јер им образовање у средњој школи, омогућава квалификацију за рад и запошљавање након завршене школе или наставак даљег школовања.

За школе за образовање ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом, се подразумева квалификованост кадра за рад са овим ученицима. То потврђују подаци да су у периоду од 2022. – 2024. године, 13 специјалних школа добиле статус ресурсног центра, чији је задатак да помаже развој инклузивног образовања, пружајући стручну додатну образовну подршку редовним школама. Управу школе, као и наставно особље чине стручњаци дефектолошке струке. У својим школама, образују ученике са сметњама и инвалидитетом и као ресурсни центри, на захтев, пружају подршку редовним школама у које су уписани и образују се ученици са сметњама у развоју и инвалидитетом, а којима је потребна ДОП.

Кадар из ресурсних центара је прошао обуку да би могли да пружају ДОП редовним школама. Обуку су прошли у организацији УНИЦЕФа - 10 (83,3%) школа, Министарства просвете РС и УНИЦЕФа - 1 (8,3%) школа, Министарства просвете РС, УНИЦЕФа и ЕУ за тебе - 1 (8,3%) школа.

Од 60 испитаника у редовним средњим школама, у рад са ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом, који се образују по ИОПу1 или ИОПу2, лично је укључено 43 (71,7%) стручњака.

Евидентно је да се у редовним средњим школама, као ДОП за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом, реализује ИОП1 и ИОП2. Стручњаци у средњим школама, морају да реализују наставу са свим ученицима у одељењима у којима предају, укључујући и ученике који стручно знање стичу по ИОПу. Оваква ситуација намеће стручњаку да ради и са више

⁹ предметних професора - дипломираних стручњака - 53 (88,3%), педагога - 4 (6,7%), дефектолога - 1 (1,7%), професор практичне наставе - 1 (1,7%), наставник електро групе предмета-нестручно - 1 (1,7%). Од овог броја, упитник је попунило, стручних сарадника - 5 (8,3%) и директора - 1 (1,7%)

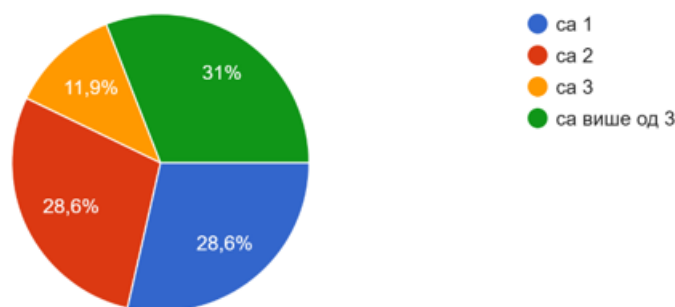
¹⁰ <https://prosveta.gov.rs/prosveta/srednje-obrazovanje/>

¹¹ <https://www.stat.gov.rs/oblasti/obrazovanje/srednje-obrazovanje/>

ученика који се образују по ИОПу. Подаци из упитника, показују да од 42 одговора, са 1 учеником који се образује по ИОПу, ради 12 (28,6%) стручњака, са 2 ученика: 12 (28,6%) стручњака, са 3 ученика: 5 (11,9%) стручњака, са више од 3 ученика: 13 (31%) стручњака. На ово питање није одговорило 18 испитаника.

Графикон 2: рад са ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом по ИОПу, у редовној средњој школи

3. Ако је Ваш одговор на претходно питање ДА, одговорите са колико ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом који се образују по ...таву односно рад у оквиру описа Вашег посла?
42 одговора

Важан показатељ за квалитетан рад наставног кадра у редовној средњој школи, са ученицима којима је потребна додатна образовна подршка, су њихови одговори на питање о самопроцени личне компетенције за рад са ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом који се образују по ИОПу1 или ИОПу2. 59 испитаника је одговорило следеће:

1. Само 2 (3,4%) испитаника сматра за себе да су потпуно компетентни јер су похађали обуке, читали су литературу, сарађују са стручњацима и имају подршку тима и стручне службе у школи.

2. Да су делимично компетентни и нису сасвим сигурни у свој рад, сматра 32 (54,2%) испитаника. Разлог за овакав одговор је у чињеници да им недостаје подршка стручњака за рад са ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом.

3. Страх и некомпетентност да ради са учеником са сметњама у развоју и инвалидитетом у својој редовној школи, осећа 23 (39%) испитаника. Као разлог наводе да немају иницијалну обуку за рад са учеником са сметњама у развоју и инвалидитетом у редовној школи.

4. Један испитаник (1,7%), сматра себе делимично компетентним јер има подршку стручне службе у школи и покушава да се што је више могуће информира о раду са ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом.

Веома битна компонента у квалитетном образовању ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом у редовној средњој школи, је сарадња са њиховим родитељима.

Одговорило је 58 испитаника:

- Сарадња родитеља и Тима за ИОП је довољна јер много помаже у раду са учеником са сметњама 7 (12,1%)
- Сарадња родитеља и Тима за ИОП је значајна али није довољна за квалитетан рад са учеником са сметњама 49 (84,5%)
- Немам искуство у раду са учеником са сметњама који се образује по ИОПу 1 (1,7%)
- ДРУГО: Зависи који је ИОП у питању 1 (1,7%)

Имајући у виду да ниједна школа у Србији не може да испуни услове прописане Правилником, за ангажовање педагошког асистента за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом, 53 (88,3%) испитаника, од 60, се изјаснило да је потребно да школа ангажује дефектолога као стручног сарадника.

Већина испитаника из редовних средњих школа, није одговорила на питање о врсти подршке које су добијали из ресурсних центара, док је од 27 одговора, 18 испитаника одговорило да нису добијали подршку из ресурсних центара. Издвајамо одговоре који описују подршку коју су добијали из ресурсних центара:

1. У наредном периоду долазиће нам дефектолог једном недељно, тако да не могу да дам пример који се односи на начин рада дефектолога. Видећемо како ће то функционисати у наредном неком периоду, с обзиром да има велики број ученика са којима треба да ради, а ангажована је само једном недељно. У пар наврата, школа је имала ангажованог дефектолога, који је индивидуално радио са ученицима, то су информације које имам од других колега, али је проблем што је потребно да буду ангажовани више дана у школи.

2. Из школе је долазио дефектолог 1 недељно на 2 сата.

Једно време је долазила колегиница која је ученику помагала око школских обавеза. Сада више не долази.

3. Из школе је долазио дефектолог 1 недељно у периоду од месец дана и његов рад је био саветодавни за наставни кадар.

4. Један семинар који је одржала особа са сметњама у развоју као предавач.

5. У школу је долазио дефектолог једном недељно у периоду од месец дана и његов рад је био саветодавни за наставни кадар, инструкције родитељу и ученику. Ове године један ученик са инвалидитетом има асистента додељеног још од Основне школе, а другом је асистент мајка. Ученици који похађају наставу по ИОП-у 2 немају ни дефектолога ни асистента на располагању.

С друге стране, подаци из упитника за ресурсне центре, указују да су најчешће врсте подршке коју ресурсни центри пружају: саветодавни рад са колегама и сарадња са тимом за израду ИОПа (10). Едукација колега и препоруке за рад у настави (9). Директан рад са учеником и препорука асистивне технологије, не спада у приоритетне подршке (8), иако се ове подршке највише очекују у редовним школама. Ресурсни центри рачунају одлазак свог стручњака 1 недељно или ређе у редовну школу као подршку, што редовним школама апсолутно није довољно. Најређа подршка је терапијски рад са учеником (5). Ови подаци указују да осим меких подршки, ресурсни центри не могу у потпуности да одговоре на све потребе средњих школа, које захтевају укључивање кадра из ресурсног центра кроз рад са учеником и коришћење

прилагођених наставних средстава, дидактичког материјала и асистивне технологије. Ресурсни центри истичу да недостатак кадра, опреме и асистивне технологије, онемогућава адекватну подршку школама. Главни разлози због којих су њихове подршке редовним школама ограничене:

- Проблем је што имамо повећан обим посла у оквиру редовне радне недеље (настава, додатна подршка, послови Ресурсног центра везани за пројекат), па с тим у вези смо ограничених капацитета и недовољног броја запослених који би реализовали поменуте активности

- Подзаконски акти (педагошка нормам дефектолога у ресурсном центру, послови помоћника директора за ресурсни центар, начин финансирања ресурсног центра...) који јасније дефинишу и регулишу рад запослених у ресурсним центрима још увек није донет, што значајно доприноси изазовима у организацији самог рада ресурсних центара.

Од 12 ресурсних центара, у оквиру пројекта ЕУ¹², 5 (41,7%) се изјаснило да су добили опрему која би им помогла у реализацији ДОП редовним школама. За специфичне потребе, ресурсни центри тј редовне школе, добијају опрему преко удружења грађана (Предложена је асистивна технологија - говорни софтвер што су добили преко Савеза слепих.) или је сами израђују за потребе својих ученика и потребе као ресурсног центра (Наша школа није добила опрему као ресурсни центар. Ресурсни центар израђује наставна средства коју слепи и слабовиди ученици користе у настави.) Школе изјављују да су разлози за недобијање опреме свим ресурсним центрима "...добили смо сазнања да је број помагала ограничен и да ни сами центри за дистрибуцију немају довољан број. Тако да тренутно наш центар користи опрему коју смо самостално набавили или направили." Ресурсни центри се ослањају на своје капацитете у опреми и асистивној технологији и то им диктира одлуку коме могу, а коме не могу пружити подршку.

Иако постоје изазови у раду ресурсних центара, подаци о задовољству стручњака из редовних средњих школа, подршком која је добијена од ресурсних центара указују на однос и очекивања стручњака из редовних средњих школа да добију подршку ресурсног центра. Од 60 испитаника, 38 (63,33%) није одговорило на ово питање. Овај податак, указује на слику стања у којој ови испитаници уопште нису били заинтересовани да одговоре. Разлога може бити више: да нису добили подршку, да не очекују икакву подршку ван своје школе, да не желе да се изјасне итд. Од преосталих 22 испитаника, одговори су следећи:

- јесам, у потпуности сам задовољан-а 5 (22,7%)
- делимично сам задовољан-на 9 (40,9%)
- уопште нисам задовољан-на 8 (36,4%)

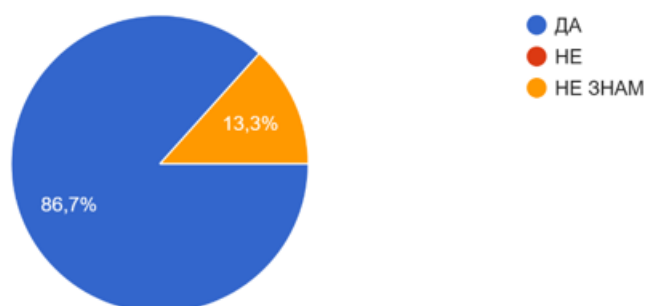
Имајући у виду степен ангажовања у раду са ученицима којима је потребна додатна подршка, 52 (86,7%) испитаника се изјаснило да је потребно ангажовање педагошког асистента за ученике са сметњама и инвалидитетом. Само 8 (13,3%) испитаника је остало неодлучно и одговорили су да не знају да ли је потребно ангажовање педагошког асистента за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом. Ови подаци указују да је потребно да се ублаже изазови са којима се сви сусрећу када се образује ученик са сметњама и инвалидитетом, у редовној средњој школи – ангажовањем педагошког асистента за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом.

¹² Пројекат „Унапређени равноправни приступ и завршавање предуниверзитетског образовања за децу којој је потребна додатна образовна подршка“ који спровode Министарство просвете Републике Србије, УНИЦЕФ и Делегација Европске уније у Србији.

Графикон 3: ставови запослених у редовној средњој школи о ангажовању педагошког асистента за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом

11. Ви лично као стручњак у свом послу, шта сматрате: Да ли да је потребно ангажовање педагошког асистента за ученике са сметњама у развоју или инвалидитетом у Вашој Школи ?

60 одговора

Од директора и стручних сарадника редовних средњих школа, добијени су подаци који указују на број ИОПа на нивоу школе. Наведени примери указују:

- Средња техничка ПТТ школа : ИОПа1 има 3 ученика, ИОПа2-5 ученика;
- Пољопривредна школа са домом ученика: ИОП1 има 2 ученика, ИОП2-16 ученика;
- Средња школа 17. септембар: ИОП1 има 2 ученика, ИОП2-6 ученика.

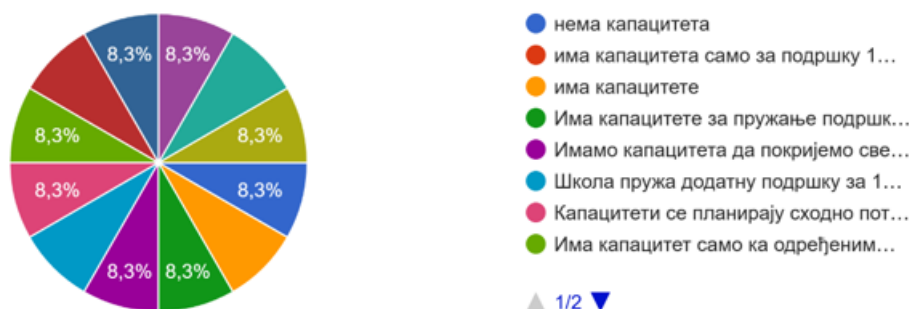
Ови индикатори указују да су ученици са сметњама у развоју и инвалидитетом, заинтересовани да заврше редовну средњу школу али и да је просветни кадар у школи, у позицији да мора да реализује додатну образовну подршку за ове ученике.

С друге стране, од свих 12 ресурсних центара, само 1 је навео да нема стручних капацитета да пружа подршку редовним средњим школама. Осталих 11 ресурсних центара је навело да имају стручних капацитета за пружање подршке, образлажући своје одговоре стручношћу свог кадра, искуством у раду, кредибилитетом установе, тренутном опремљеношћу асистивном технологијом (ресурсни центри који су кроз пројекат ЕУ добили АТ). Ресурсни центар који се изјаснило да нема капацитете, образложило је одговор податком да њихови запослени имају пуну радну норму.

Графикон 4: оцена стручних капацитета у ресурсним центрима

10. Оцените капацитете Ваше школе да пружа додатну стручну подршку редовним средњим школама:

12 одговора

Од 11 редовних средњих школа, 5 је одговорило да нису остварили додатну подршку из ресурсног центра, док 1 средња школа јесте остварила. Разлози које су навели да јесу остварили подршку су: велики број ученика који иду по ИОП-у2. Преко Средње занатске, школе и писали смо директно ШУ Београд. или нису. Због малог броја ученика нисмо подносили захтев за додатну подршку. Од ових 6 редовних средњих школа, само 1 има запосленог дефектолога на месту стручног сарадника, а ни једна нема ангажованог педагошког асистента за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом.

И поред изазова редовних средњих школа да образују и ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом, 5 (41,7%) ресурсних центара је одговорило да ни једна средња школа није поднела захтев за ДОП, 3 (25%) ресурсна центара су одговорили да је захтев за ДОП поднела 1 средња школа, док су 4 (33,3%) ресурсна центара одговорили да су захтеве за њиховом подршком, поднеле више од 2 школе. На тражену подршку, 9 (75%) ресурсних центара је пружио подршку, док 3 (25%) ресурсна центара то нису могла.

ЗАКЉУЧАК

Истраживања су показала да подршке инклузивном образовању нису системски спроведене у праксу, на начин како су предвиђене у правној регулативи. Недоследност у спровођењу системских решења, допринела је постављању високих критеријума који спречавају образовне установе да обезбеде додатну подршку у редовним школама, за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом, као и за наставни кадар који непосредно ради са ученицима. Конкретно, школама, у садашњим условима није могуће да ангажују педагошког асистента за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом, као додатну подршку. Оваква ситуација онемогућава ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом да стичу средње образовање са једнаким шансама као вршњаци без сметњи, квалитет образовања за струку је низак.

Ризик од отворене или тихе дискриминације се увећава. Томе доприносе и лични ставови појединих професора, у погледу образовања ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом у редовним средњим школама. Изражене су предрасуде, критички дискриминаторни ставови, категоричке тврдње и уверења да ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом, није место у редовној средњој школи. Овакви критички ставови, нису поткрепљени конструктивним предлозима решења, већ се базирају на личној потреби да стручњак себи олакша рад елиминисањем „проблема” због кога мора да уложи додатни професионални напор и изгради компетенције које нема и није морао да има. У овом случају проблем је ученик са сметњама у развоју и инвалидитетом:

- Ученици са сметњама у развоју треба да се образују у специјализованим установама јер ће се тако оспособити за самосталан живот, а не овако!

- Деца са посебним потребама треба да иду у специјалне школе, да се оспособе да буду корисни чланови друштва, а не диплому четвртог степена и да буду „срећни” а неспособни за живот.

- Потребна је новчана надокнада или смањен број часова редовне наставе у 40-часовној недељи свим наставницима које раде са ученицима по ИОП-у.

Поред оваквих примера, стручњаци који на прво место стављају ученика, веома се лоше осећају када раде у условима без подршке ученику и свом стручном раду. Овакви стручњаци исказују свој став заснован на искуству, и траже подршку за ученика и свој рад. Као професионалци у образовном систему, свесни су ПРАВА ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом, да буде у тој школи и да се образује у складу са својим могућностима, потенцијалима и подршком коју систем обезбеђује:

- Да би се радило са децом са сметњама у развоју неопходна је подршка стручно оспособљених лица и то свакодневно, јер је свако дете прича за себе. Ништа ми нема горе кад немам коме да се обратим, а желим да помогнем таквом детету да извуче свој максимум.

- Можда је решење да се на нивоу општина направе тимови за подршку школама, ученицима и родитељима за рад са децом са посебним потребама, и да се та подршка пружа како на терену тако и у просторијама тима.

- Неопходан је већи број обука - практичних а не теоријских за боље функционисање овог тима и наравно бољи напредак ученика.

Иако изазови постоје и нису занемарљиви када је реч о инклузивној култури, политици и пракси школе, стиче се утисак да су изградњу ове три компоненте инклузивности, директори препустили сналажењу практичара и стручних служби. Сензибилизација просветног кадра у средњим школама, елиминисање предрасуда и дискриминаторних ставова и могућих понашања, је приоритетна потреба уколико се жели изградити инклузивни амбијент у средњем образовању. Један од начина је обезбеђивање подршке ученику али и наставном кадру, па и целој школи. Педагошки асистент је неопходна подршка да би сви у редовној средњој школи имали максималну добит од образовања које дају и које стичу.

Очекивања од ресурсних центара су са правом заснована на њиховој улози пружања подршке редовним школама. Слика стања рада ресурсних центара показује да они нису у потпуности спремни да пружају ДОП редовним средњим школама у складу са потребама школа. Примери подршки коју пружају су јединствени јер нису у домену редовности пружања подршке коју би ресурсни центар требало да обезбеди. Осим стручног кадра, кога за рад на пословима ресурсног центра, нема довољно, већина ресурсних центара није опремљено са потребним асортиманом помагала и материјала које би требало да употребљава у сврху подршке редовним школама. Ово је један од кључних изазова у будућем функционисању ресурсних центара. Подршком Европске уније пројекту који се реализује у партнерству Министарства просвете РС и Уницефа, 13 школа за образовање ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом, је добило статус ресурсног центра. Део школа је добио почетну опрему и асистивну технологију, а кадар је прошао обуку. За 1273 редовне основне школе и 510 редовних средњих школа, 13 ресурсних центара, са постојећим капацитетима и могућностима, није довољно да подмире потребе за подршком које редовне школе имају. Забрињава чињеница да нема предлога решења како ће се развити и одржати капацитети и опремљеност већ постојећих ресурсних центара, у будућности, када буду функционисали само на основу статуса, у склопу система образовања и васпитања.

Стручњаци из ресурсних центара, свесни су изазова инклузивне праксе са којима се суочавају колеге из редовних школа. Из њиховог угла, примећено је да је „Проблем недовољно мотивисаних наставника из редовних основних и средњих школа, проблем задовољавања

форме а не квалитетно изведене инклузије у истим. Подршка Министарства просвете која би била конкретна, чврсто регулисана и уредно праћена кроз учестале посете, предлоге мера и писану документацију. Систем који би препознавао преоптерећеност и дефектолога и наставника из редовног система и обезбеђивао им могућности смањивања одређених обавеза или неку бенефицију, како би могли да буду мотивисани и квалитетно упуте у реализацију активности и задовољењу потреба ученика са сметњама и особама из њиховог окружења.“

У закључцима ми је превише истакнут ресурс центар, а средње школе ми се губе. Можда то може да се превазиђе тако што ће се написати посебан поднаслов за средње школе и посебан поднаслов за ресурс центре...или горе са почетка спустити ншто још у закључке везано са средње школе.

ПРЕПОРУКЕ:

ПРЕПОРУКА 1:

Ублажити критеријуме у „Правилнику о критеријумима и стандардима за финансирање установе која обавља делатност средњег образовања и васпитања“, члан 14б, за ангажовање педагошког асистента за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом у редовној средњој школи:

- Сваки ученик са сметњама у развоју и инвалидитетом у редовној средњој школи има право на додатну образовну подршку педагошког асистента за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом јер му је загарантовано право на квалитетно образовање уз подршку, Уставом РС, законима и правним актима у образовном систему и међународно ратификованим правним документима.

- Наставни кадар и образовна установа имају право на стручну подршку у процесу образовања ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом, како би му омогућили квалитетно средњошколско образовање ради будућег запошљавања или наставка образовања.

ПРЕПОРУКА 2:

Омогућити запосленима у редовним средњим школама информисање о правима особа са сметњама у развоју и инвалидитетом и реализовати активности које ће омогућити сензибилизацију запослених ради превенције ризика од дискриминаторног понашања било кога у установи.

ПРЕПОРУКА 3:

Омогућити редовним средњим школама едукације и стручна усавршавања за рад са ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом.

ПРЕПОРУКА 4:

Унапредити развој ресурсних центара кроз системско решење да би се континуирано развијали стручни капацитети, обезбеђивала опрема, средства и асистивна технологија, ради квалитетне и свеобухватне пружање стручне подршке редовним образовним установама.

ПРЕПОРУКА 5:

Препорука ресурсних центара, ради њихове квалитетне подршке инклузивном образовању. Неопходна је подршка Министарства просвете РС, која је конкретна, чврсто регулисана и уредно праћена кроз учестале посете, предлоге мера и писану документацију.

ПРЕПОРУКА 6:

Формирати електронску базу за континуиран унос и праћење података о броју уписаних ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом, у редовне средње школе, података колико се ученика образује по индивидуално образовном плану (ИОП), колико је њих завршило средње образовање.

КВАЛИТЕТНО ИНКЛУЗИВНО СРЕДЊЕ ОБРАЗОВАЊЕ – ОСИГУРАЊЕ ЗА БУДУЋНОСТ ОСОБЕ СА СМЕТЊАМА И ИНВАЛИДИТЕТОМ

Израда ове публикације омогућена је уз подршку Америчке агенције за међународни развој (УСАИД) и Владе Уједињеног Краљевства, у оквиру програма подршке јавном заговарању „Истражи – Оснажи“ који спроводи Траг фондација. Садржај публикације је искључиво одговорност (назив организације) и не представља нужно ставове УСАИД-а, Владе САД или Владе Уједињеног Краљевства.

